

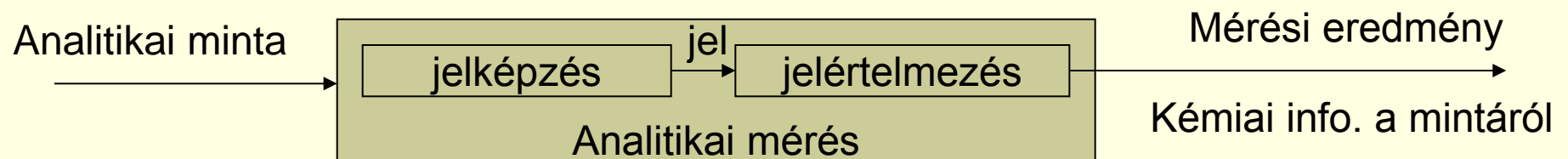
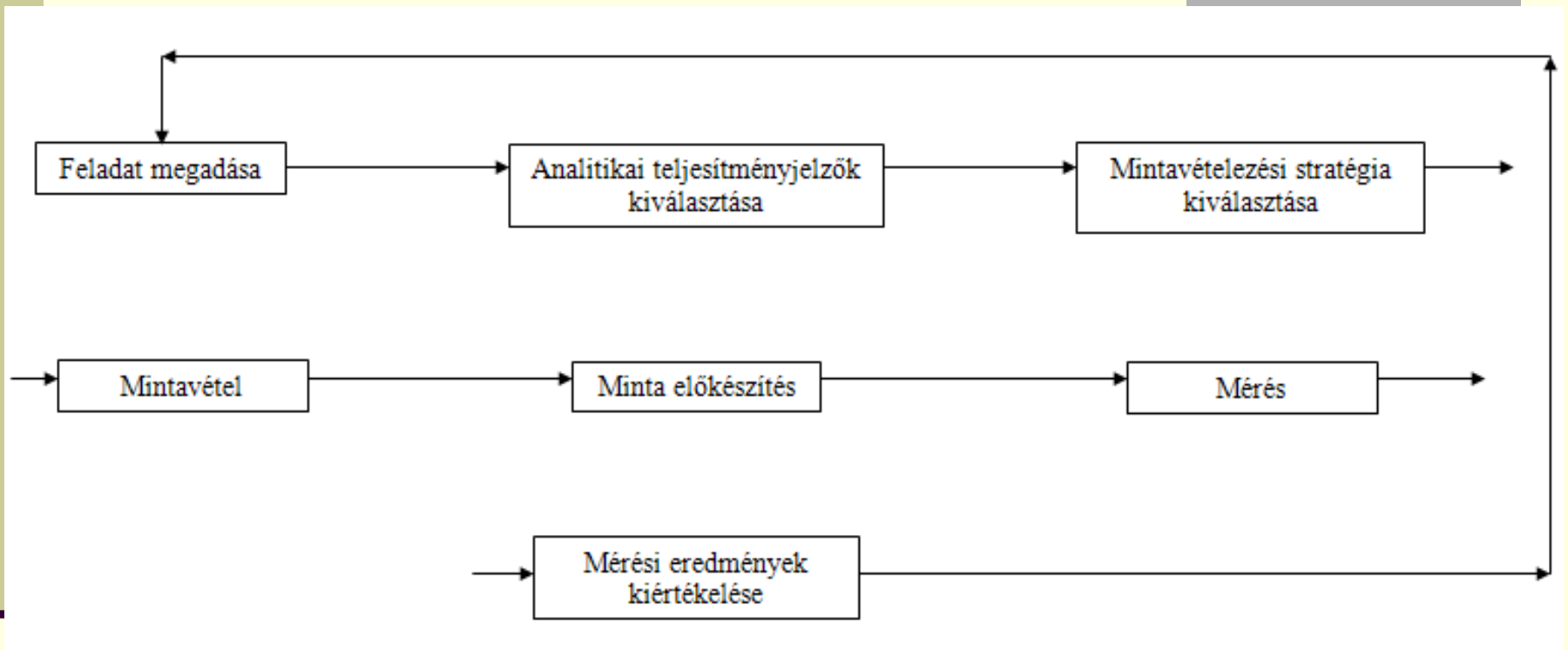
Víz, talaj, hulladék
vizsgálatának módszerei;
Mintavételezések

Jellemzők

- Összetett tevékenység
- Komponensek mennyiségi és minőségi meghatározása
  - Kedvezőtlen folyamatok
  - Rendszer eredeti állapota
- Meghatározandó komponensek csoportosítása
  - Szennyező forrás
  - Közeg

Környezeti mérések általános sémája

Feladat megadása

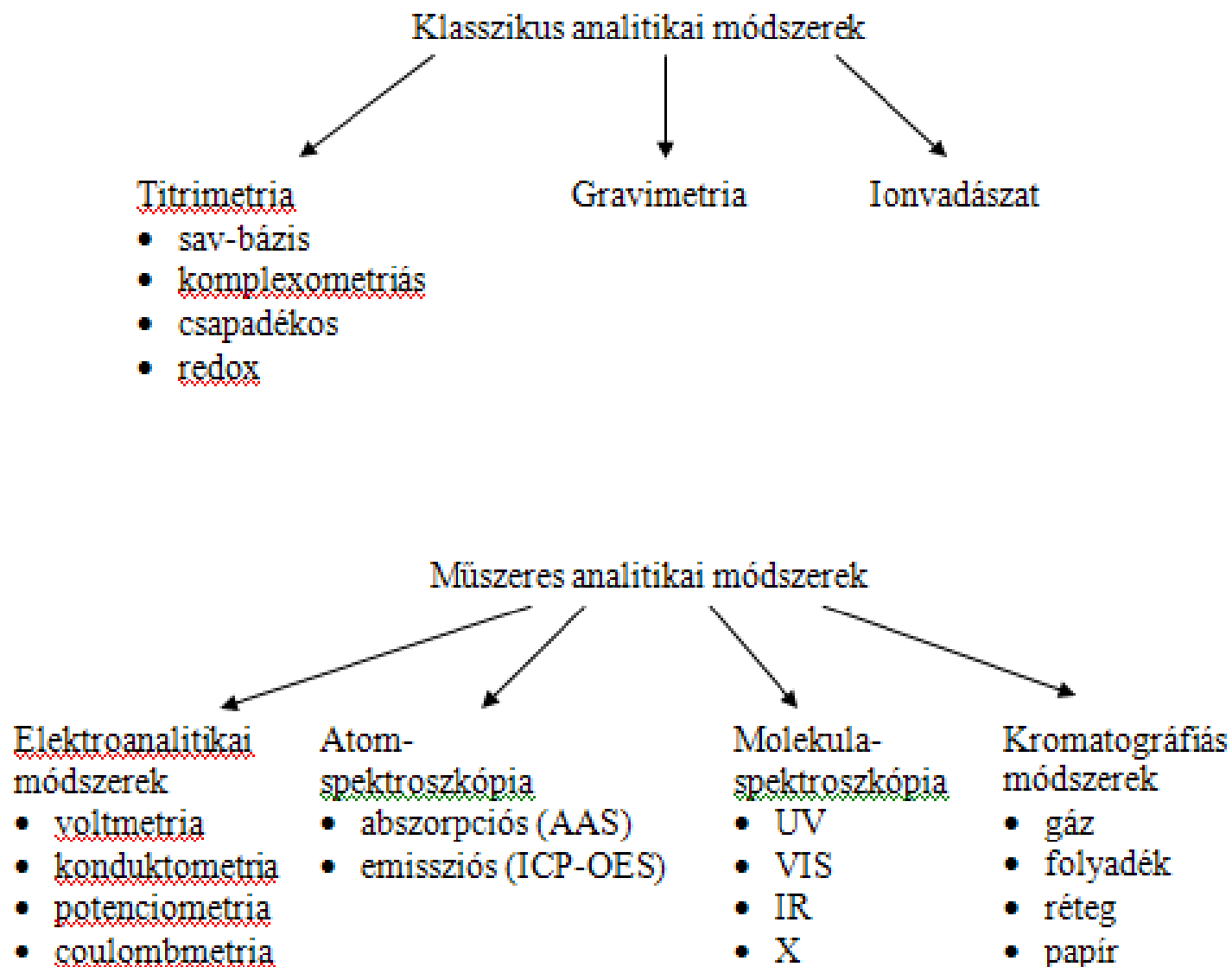
- Miért mérünk?
- Mit mérünk?
  - analát, mátrix
- Milyen mintavétel szükséges?
- Milyen a helyszín?
- Vegyületcsoport vagy konkrét vegyület?

Környezeti analitika felosztása

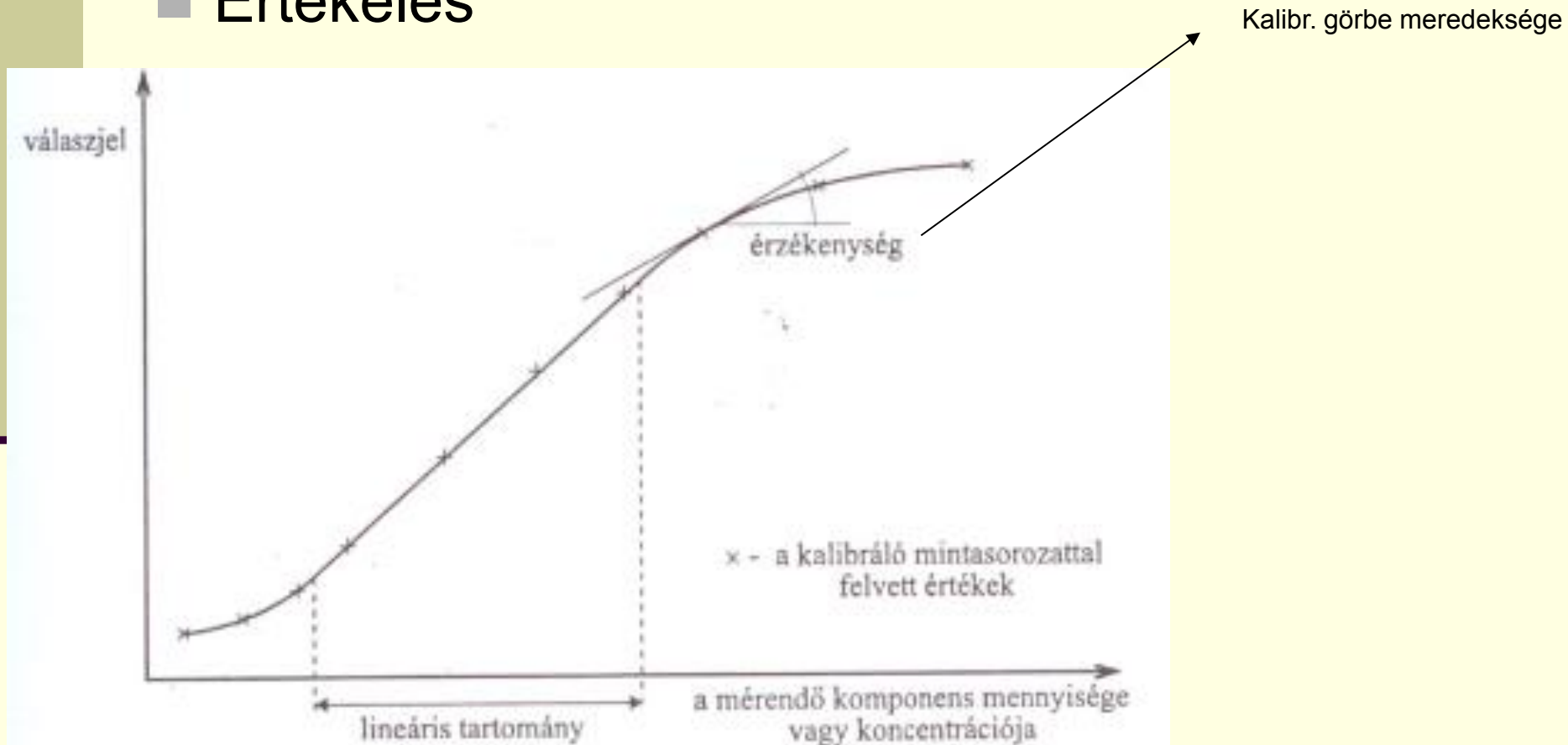
- Minőségi (kvalitatív)
  - Ügyelni kell, hogy a mérendő komponenst milyen más anyagok kísérik
- Mennységi (kvantitatív)
  - Ismerni kell a kimutatási határt
- Direkt mérés
  - Fizikai-kémiai jelből következtetünk
- Indirekt mérés
  - Műszeres analitikai technika

Vizsgálati módszerek

Mérési eredmények kiértékelése

- Kalibráció (válaszjel-koncentráció összefüggés)
- Értékelés

Analitikai eljárás hibája

- Analitikai eljárás hibája
  - Mintavétel
  - Minta előkészítés
  - Mérés
  - Kiértékelés
- Mintavétel és mintaelőkészítés okozza 99%-ban a hibát

Mintavétel alapvető elvárásai

- Mintavételezési stratégia kiválasztása
- Környezeti mintavétel általában megismételhetetlen
- Reprezentatív
  - az egész vizsgálati térrészre jellemző
- Mintavétel alatt és után ne változzon
- Az egész további eljárást megalapozza
- Pontos dokumentációt igényel

Minták csoportosítása

- Mintavétel módja szerint
  - Pontminta (részminta)
  - Átlagminta
    - Időbeli
      - Egy hely adott pontjáról különböző időpontokban vett minták elegye
    - Térbeli
      - Vizsgálendő tér különböző pontjairól vett minták elegye
- Vizsgálatok módja szerint
  - Laboratóriumi nyersminta
  - Elemzési minta

Helyszíni szemle

- Célja

- Reprezentativitás

- Mintavételi hely kijelölése
    - Vett minta minőségét befolyásoló környezeti tényezők felderítése

Mintavétel

- Elemzés céljának megfelelően kell venni a mintát
- Típusai
  - Egyszeri
    - ha térben és időben állandó vagy közel állandó az anyag
  - Sorozat
    - Egyszeri mintavételekből tevődik össze (pont- vagy átlagmintákból)
      - Pontminták összekeverése, ha az átlagmintában minőségi változást eredményez
  - Periodikus
    - Meghatározott időközökben, sorozatminta formájában
    - Vizsgált közeg időbeni változására, összefüggésekre
  - Automatikus
    - Csapadék, levegő, víz
    - A mintavétel gyakorisága és a minták mennyisége szabályozható

Minta tartósítása

- Ideális esetben: a mintavétellel egyidőben kellene az anyagok vizsgálatát végezni!
- Cél
  - Vizsgálandó anyag tulajdonságainak megőrzése
- Megvalósítása
  - Zárt mintatároló edény
  - Adott komponens fixálása
  - Megfelelő, analízist nem zavaró kémiai anyagokkal
sav, lúg, szerves oldószer
  - Hűtés (pl. vízmintánál)
  - Kivonatkészítés

Helyszíni vizsgálat

- Ha a vizsgálandó komponens igen rövid idő alatt változik
  - hőmérséklet
  - nyomás
  - relatív páratartalom
  - pH
  - vízben oldott CO₂
  - stb
- Adott komponensek helyszíni fixálásával már a helyszínen célszerű megkezdeni az analízist
  - oldott oxigén
- Hordozható mérőberendezések

Minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz

- Mérhető formába hozza a vizsgálandó komponenst
- Biztosítani kell, hogy a vizsgálandó természetes vagy szennyező alkotórész zavartalanul kimutatható legyen
- A meghatározandó komponens az adott módszerrel mérhető legyen

A vizsgálandó anyag:

- Eredendően már vízben, vizes oldatban, szerves vagy szervetlen oldószerben van jelen
- A levegő a gázok mellett szilárd alkotórészeket is tartalmaz
- A vízmintákban lehetnek ülepezhető, felúszatható, szűrhető lebegőanyagok
- A talajminták tartalmazhatnak a természetes összetevők közt szilárd, gáz vagy folyékony alkotóelemeket
- A hulladékok többnyire heterogén anyagalmazok

Minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz, leggyakoribb műveletek I.

- Válogatás

  - Talaj - és hulladékminta előkészítése

- Minta mennyiségének csökkentése

  - Talaj - és hulladékminta előkészítése

    - A vizsgált komponens vizsgálatához kevesebb anyagra van szükségünk

- Szárítás, exszikkálás

  - Eredeti, nedves talaj- és hulladékminták nedvességtartalmának meghatározásánál

Minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz, leggyakoribb műveletek II.

- Aprítás, őrlés és szitálás,
Talaj - és hulladékminta előkészítése
  - Eredeti vagy szárított mintából
  - Késes, kalapácsos aprító berendezés
  - Előírt lyukbőségű szita
  - Golyós malom
- Homogenizálás
Víz- és szennyvízminta anyagának egyenletes eloszlását biztosítja
- Ülepítés, felúsztatás, centrifugálás
Szuszpenziók, emulziók szilárd és/vagy folyadék fázisának szétválasztása

Minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz, leggyakoribb műveletek III.

■ Szűrés

- Gyakran alkalmazott módszer (0,45 μm pórusátmérőjű membránszűrő)
- Normál és magas nyomáson vagy vákuum segítségével

■ Derítés

Zavaros felszíni vizek, tisztított és tisztítatlan szennyvíz; derítőszer

■ Feltárás

Talaj, hulladékok, levegőből kiszűrt szilárd anyagok

- Vizsgálandó anyag oldatba vitele

Minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz, leggyakoribb műveletek IV.

■ Kivonatkészítés

Talajok, hulladékok, szüredékek, aktív szénen adszorbeált szennyezőanyagok

■ Talajkivonat

Növények által felvehető tápanyagtartalom vagy oldható vegyülettartalom vizsgálhatóvá tétele

■ Hulladékkivonat

Települési hulladékból a csapadékvízzel kioldódó anyagok meghatározásához

■ Elnyeletés

Gázok, gőzök, azaz levegővizsgálat során alkalmazzák

Minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz, leggyakoribb műveletek V.

- Adszorpció

Gázok, gőzök és folyadékok kívánt alkotórészeinek megkötése, dúsítása és/vagy tisztítása

- Extrahálás

Talaj, víz, hulladék szennyező anyagainak kinyerésére

- Desztilláció

Vizek szennyező anyagainak kinyerésére vizes vagy oldószeres talaj- és hulladékkivonatok kezelésére

Vízmenta

Vízminőség vizsgálata

- Vízvizsgálati programok
  - Vízminőség jellemzési program
  - Vízminőség ellenőrzési program
  - Vízszennyezés okait vizsgáló program
- Alkalmazott módszerek
  - Fizikai
  - Kémiai
  - Biológiai, bakteriológiai
  - Toxikológiai

Vízminták típusai (ld. általános)

- Pontminta
- Periodikus minta
- Folyamatos minta
- Sorozatminta
  - Mélységi profil minta
  - Területi profilminta
- Átlagminta
- Nagy térfogatú minta

Vízmintavétel módja

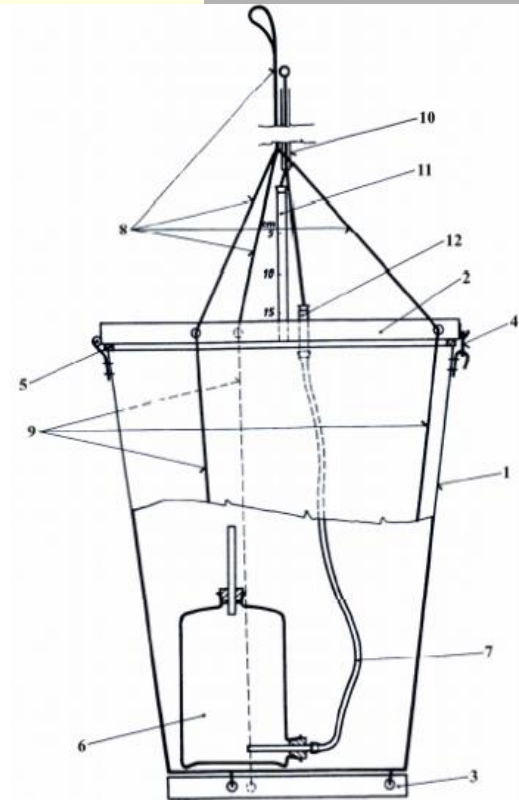

- Elvégezendő vizsgálatnak megfelelő
- Mintavételnek megfelelő
- Mintavételi és mintatároló edény
  - Kölcsönhatás ne lépjen fel
  - Szennyeződés minimális vagy nulla legyen
  - Reakció lehetősége minimális vagy nulla legyen
  - Minta eredeti összetételének és minőségének megőrzése

Mintavétel menete

- Fizikai, kémiai paraméterek meghatározása
  - Kézzel; vödör vagy széles szájú palack; nyitott hengeres edények (alul, felül rugós fedelek); mozgószondás szivattyú; különleges eszközök (p. felszínen úszó olajhártyából); automatikus mintavevők (esetleg vízhozam-arányos mintavétel)
  - 0,5-2 dm³, de ha dúsítani kell, akkor 5-10 dm³
  - Mélységben vett pontminta nehezék alkalmazás

1. vödör (kb. 10 l); 2. csuklópántos fedő;
3. 3 kg tömegű nehezék; 4. fedél békazárral;
5. gumitömítés; 6. Deville palack;
7. gumicső; 8. és 9. huzalok; 10. bowden;
11. levegőző-csonk; 12. mintavevő csonk

Mintavétel menete II.

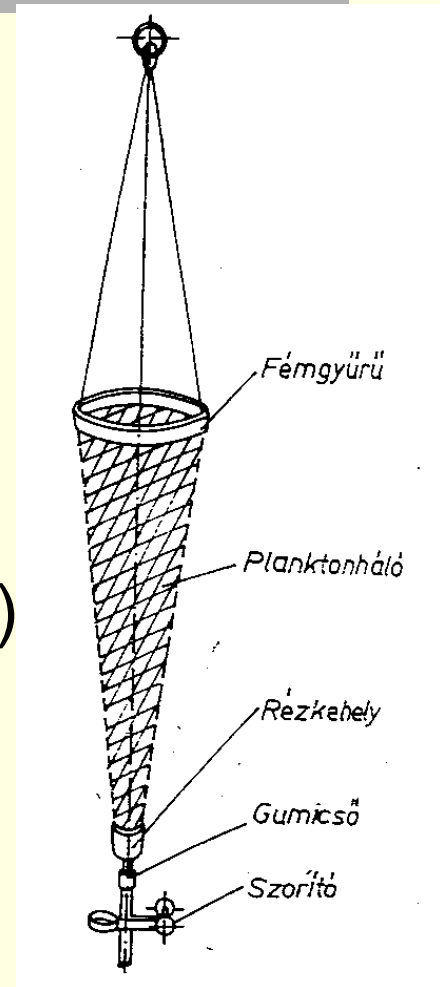
- Biológiai paraméterek meghatározása
  - Műanyag vagy üveg palack
- Mikrobiológiai vizsgálatok
  - Sterilizált mintavevő
- Radiológiai vizsgálatok
  - Fizikai, kémiai vizsgálatok során használtakkal azonos
  - Használat előtt tisztítani és salétromsavval öblíteni szükséges
- Üledékminta
  - Markoló, kotró, fúró szerkezetek

Mintavétel menete folyt.

- Biológiai, bakterológiai paraméterek meghatározása
  - Műanyag vagy üveg palack
  - Planktonháló (fito-, zooplankton)
  - Szűrő (szilárd részecskékre)
  - Sűrítés (szűrés, centrifugálás, ülepités)
  - Bakteriológiai mintavétel steril üvegbe
  - Helyszíni tartósítás:

zooplankton: formaldehid

fitoplankton: Lugol oldat

Mintavétel menete – felszíni vízből -

Víz kivételi mű

Automata vízmintavevő

- **24 órás átlagminta**, illetve **eseményminta** vételére, azok **hűtött tárolására** (4°C-on) is alkalmas
- A komplett vízmintavételi rendszer részét képezi a vízben **úszó egységhez rögzített szűrő**, a **szívóvezeték** és a szivattyúaknába telepített **két nagynyomású szivattyú**

Mintavétel menete, pl. szennyvíztisztító telepeken – folyamatos vízminőségvizsgálat miatt

- a paraméterek a hirtelen változása esetén
  - technológiai változtatással be tudjunk avatkozni
  - helyre tudjuk állítani az üzemszerű működést

Folyamatos mérőműszerek

- **“in situ” típusúak**
  - a műszerek érzékelői közvetlenül a mérendő vízbe merülnek
  - pl. a pH, hőmérséklet vagy oldott oxigén mérők
- **“on line” rendszerűek**
  - a mérendő vizet egy szivattyú emeli ki a vízfolyásból és szállítja el az érzékelőkhöz
  - ezután a víz néhány alkotója esetében /pH, hőmérséklet vagy oldott oxigén/ előkezelés nélkül jut el az érzékelőhöz
  - más komponens esetében pedig valamilyen előkezelésre /szűrés/ van szükség a mérés előtt. Ilyen lehet pl. az NH_4^+ vagy a NO_3^- -ionok meghatározása.

Mintavétel - felszín alatti vízből -

- legtöbbször erre a célra telepített **talajvízfigyelő kútakból**
  - ez a vizsgálni kívánt vízadó rétegbe lejutatott perforált cső
- Fontos:
  - nem szabad a kútban vagy a szűrőzés környezetében levő pangó vízből mintát venni
    - Elkerülése:
      - a kútban levő víz térfogatának kb. az ötszörösét kiszivattyúzzuk és a mintavételt ezután végezzük el. A kútban levő víz mennyiségét a kút átmérőjének és a vízoszlop magasságának ismeretében tudjuk meghatározni.
  - a mintavételt csak szivattyúzással szabad elvégezni
    - ha a mintavételt kompresszorozással, tehát nagynyomású levegőnek a kútba való lenyomatásával végezzük,

akkor sok alkotó koncentrációja megváltozhat, amelynek a meghatározása esetleg fontos lehet.

Minta tartósítása I.

- A vizsgált paraméterek változásának elkerülése
- Általános szabály nincs, de minél szennyezettebb a minta, annál gyorsabban változik az összetétele az állás során
- Már a mintavétel előtt gondoskodni kell róla
- A tartósítószer ne lépjen reakcióba vizsgálandó komponenssel
- Gyakorlati módszerek pl.:
  - Minta hűtése 4°C-ra
  - Savas körülmények létrehozása (pH~2)
  - Lúgos körülmények létrehozása (pH~12)
  - Oxidálószer alkalmazása (pl.: HNO_3 és $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$)
  - Oldószer alkalmazása (kloroform, (szén-tetraklorid))
  - Dezinficiáló szerek (fertőtlenítő) alkalmazása (higany(II)-klorid)

Minta tartósítása II.

- Szabvány határozza meg, hogy az adott vizsgálandó jellemző esetében hogyan kell eljárni
  - Tartósítás módja (nélkül, hűtve, vegyszer hozzáadásával, ...)
  - Analízis kezdete a mintavételtől számítva (helyszínen azonnal, 6, 12, 24 órán, 1 héten, 1 hónapon, ...belül)
  - Mintatároló edény anyaga (üveg, műanyag (polietilén palack))
  - 0,45 μm -es membránszűrővel történő szűrés után vagy anélkül

Hibák a vízminta tároló edény anyagával kapcsolatosan

- Edény anyagából fakadó hibák
  - Üvegből kioldódhat Na, Si
  - Műanyagból kioldódhatnak szerves anyagok
- A vizsgálandó komponensek adszorbeálódhatnak az edény falán (műanyag edény falán olajok, detergensek adsz.)
- Reakció az edény anyaga és a komponensek között (pl.: üveg és a minta fluorid-tartalma között)

Minta tartósítását ha nem végezzük el, de kellett volna...

- Biokémiai folyamatok – a mikroorganizmusok élettevékenysége folytán, így változhat:
  - BOI, keménység, lúgosság, pH, szén-dioxid, nitrogén-, foszfor-, szerves-, szilícium-vegyületek koncentrációja
- Komponensek oxidálódhatnak a levegő oxigénje hatására pl.: szerves vegyületek, Fe(II), szulfidok, ...
- Kiválhatnak vagy oldatba mehetnek összetevők, pl.: fémvegyületek, kalcium-karbonát
- Szén-dioxid a levegőből beoldódhat, így változhat pl.: pH, vez.kép., szén-dioxid, keménység
- Oldott és kolloid fémvegyületek, szerves anyagok adszorbeálódhatnak (mintavételi edény falán, lebegőanyagokon)

Minta előkészítése

- A vizsgálat módja határozza meg
- Meghatározásra alkalmassá kell tenni
  - Hígítás
  - Töményítés
  - pH beállítás
  - Szűrés
- ...

Vízminta azonosítása, jegyzőkönyv készítése

- Azonosítás
  - Jelölés
  - Címke, adatlap
- Jegyzőkönyv
  - Mintavétel és tartósítás adatainak írásos rögzítése

Mérési elemzési módszerek csoportosítása

- Tájékoztató jellegű
- Gyors vizsgálatok
- Helyszíni vizsgálatok
- Laboratóriumi vizsgálatok

Milyen paramétereket vizsgálunk?

Főbb szennyezők és hatások

- Oxigénelvonó anyagok (főként szervesanyagok)
  - Növényi tápanyagok (N és P)
  - Szerves mikroszennyezők (pesticidek, gyomirtószeresek, szerves vegyipari hulladékok, stb.)
  - Lebegő anyagok
  - Nehézfémek (Cd, Cu, Cr, Ag, Hg, Fe, Mn, stb.)
  - Fertőző ágensek (baktériumok, vírusok, stb.)
  - Radioaktív anyagok
  - Hő
  - A vízi oxigénforrás csökkenése
  - Eutrofizálódás
  - Táplálkozási kapcsolatok sérülése
  - Potenciális toxikusság
  - Járványok
  - Esztétikai értékek csökkenése
  - Korrózió
- A legveszedelmesebb szennyezők:
- kis mennyiség
  - nehezen kimutatható
  - akkumulálódás

Összes szennyezőanyag terhelés

- Háttérterhelés (természetes eredet)
- Ipari/kereskedelmi terhelés
- Háztartásokból származó terhelés
- Mezőgazdasági terhelés
- Múltbeli szennyezésekből származó maradvány terhelés

Vízminőségi jellemzők A

- Általános paraméterek
  - Vízhozam, m^3/s ; Vízhőfok, $^{\circ}\text{C}$; Oldott oxigén, mg/l ; pH; Vezetőképesség, $\mu\text{S}/\text{cm}$, 20°C -on
- Szervetlen komponensek
  - Anionok: klorid, szulfát, karbonát, hidrokarbonát, fluorid
  - Kationok: kálium, nátrium, kalcium, magnézium, vas, mangán
- Szervesanyagok
  - TOC, BOI_5 , KOI_{ps} , KOI_{k}
- Növényi tápanyagok
  - Összes N, $\text{NH}_4\text{-N}$, $\text{NO}_2\text{-N}$, $\text{NO}_3\text{-N}$
  - Összes P, $\text{PO}_4\text{-P}$
  - $\text{SiO}_2\text{-Si}$

Vízminőségi jellemzők A

■ Mikroszennyezők

■ szervetlen (fémek)

- Összes Fe, Hg, Ni, Cd, Zn, Cu, Cr, Pb, Mn, As
- Oldott Fe, Hg, Ni, Cd, Zn, Cu, Cr, Pb, Mn, As
- Szilárd Fe, Hg, Ni, Cd, Zn, Cu, Cr, Pb, Mn, As

■ Szerves

- Fenolok és homológjai (C_6H_5OH)
- Klórozott szénhidrogének

Vízminőségi jellemzők A

■ Biológiai szennyezők

■ Vírusok

■ Baktériumok (összes baktériumszám 37 és 20 °C-on, Coliszám, Enterális coliszám, Streptococcus szám, Salmonella, Shigella)

■ Coli titer

Az a legkisebb vízmennyiség ml-ben kifejezve, melyből még coli baktérium kitenyészthető

Minősítés ez alapján:

1 Coli baktérium

100 ml vízben

→ tiszta víz

10 ml vízben

→ elég tiszta víz

1 ml vízben

→ gyanús

0,1 ml vízben

→erősen szennyezett a víz

■ Coli-szám

1 ml vízben előforduló coli baktérium telep száma

■ Féreg kitartóképletek (pl. ciszták)

Vízminőségi jellemzők A

■ Biológiai szennyezők

■ Vírusok

■ Baktériumok (összes baktériumszám 37 és 20 °C-on, Coliszám, Enterális coliszám, Streptococcus szám, Salmonella, Shigella)

■ Coli titer

Az a legkisebb vízmennyiség ml-ben kifejezve, melyből még coli baktérium kitenyészthető

Minősítés ez alapján:

1 Coli baktérium

100 ml vízben

→ tiszta víz

10 ml vízben

→ elég tiszta víz

1 ml vízben

→ gyanús

0,1 ml vízben

→erősen szennyezett a víz

■ Coli-szám

1 ml vízben előforduló coli baktérium telep száma

■ Féreg kitartóképletek (pl. ciszták)

Vízminőségi jellemzők A

- Radioaktív szennyezők
  - Összes alfa aktivitás
  - Összes béta aktivitás
  - ^{40}K ; ^3H ; ^{90}Sr

Mit vizsgálhatunk? I.

■ Természetes vizek

■ Csapadék

- ott, ahol külső eredetű szennyezés elkerülhető
- ha a minta megfagyhat, a tölcsért melegíteni célszerű v. utána kiolvasztás

■ Torkolati vizek, parti vizek, tengerek, óceánok

■ Kiterjedés és mélység

- Árapály, sűrűség, fenék egyenletlenség, partvonal közelsége, hajózás, szennyvízbevezetés

■ Hajók alkalmazása

- Ha a mintavételi helyek így érhetőek el; időjárás

■ Jégfedett vizek

- Ezekben korlátozott, inverz hőmérsékleti rétegződés alakul ki a 4 fokos víz tetején; kb.5 mm-es, 0-3 °C hőm.

Mit vizsgálhatunk? II.

■ Folyók és patakok

■ Keveredés

- Ha pl. jelentős az áramlás, rétegződés, akkor keresztirányú és mélységi sorozatmintát kell venni az áramlás vagy a rétegződés kiterjedésének és természetének a meghatározására

■ Mintavételi hely kiválasztása

- Ahol a vízminőség változhat; vízkivételi helyeknél; szennyvízbevezetések előtt, után, stb.
- Ahol az áramlási adatok ismertek
- Folyásirány ismerete!

■ Csatornák

- Az áramlás iránya, sebessége változhat
- Hajók áthaladása jelentős hatással bírhat (pl. szuszpendált szilárd anyagokra von.)

Mit vizsgálhatunk? III.

■ Víz tározók, tavak

- Összes kijelölt helyen, mélységben, befolyások helyén kell venni
- A víztest termikusan rétegzett lehet
- Ökológiai vizsgálatok esetében összetett programok szükségesek

■ Felszín alatti vizek

- Kitermelt felszín alatti vizek
  - Cél: pl.: felhasználhatóságának vizsgálata; vízkivételi helynél, de ez nem biztos, hogy reprezentatív
- Vízadó réteg vize
  - Mintavétel előtt a kutat vagy furatot ki kell szivattyúzni, így válik lehetővé a vízadót jellemző víz mintázása (korróziós hibák, stb...)
  - a mélységet fel kell jegyezni
  - Ha kell, külön kutat, furatot kiképezni

Mit vizsgálhatunk? IV.

- Fenéküledékek vizsgálata
  - Heterogének
  - Megfelelő számú minta
- Ivóvíz
  - Hálózatba kerülő víz
    - Csapról, amelyet közvetlenül a főnyomóvezetékre szerelnek
    - A csapon nem szabad semmilyen csatlakozásnak lennie, és annak lánggal végzett sterilításra is alkalmasnak kell lennie
    - A mintavételi cső anyaga a minta minőségét ne befolyásolja (pl. réz cső)
    - Az edényt közvetlenül a csap alá kell tenni, de ahhoz ne érjen hozzá
  - Tározómedence
    - A tározóhoz legközelebbi kimenő csövön lévő csapból kell venni
- Ivóvíz-kezelési technológiából származó iszapok
  - Ált. alumínium-hidroxid vagy vas-hidroxid iszapok keletkeznek
  - Ezekből a mintavétel a koaguláló vagy ülepítő tartályon belülről, különböző mélységből; iszapsűrítő tartályból
- Fürdőhelyek
  - Természetes
    - Uaz. Mint a tavak, tározók
  - Uszoda
    - Betáplálás és elvezetés helyén
    - uszodatérben

Mit vizsgálhatunk? V.

Ipari létesítmények

- **Bemenő víz**
  - Ivóvíz, folyóvíz, fúrtkút; ált. vízhálózaton keresztül lép be; nincsenek különleges körülmények
  - Ha külön van ipari víz, akkor az elosztórendszert kell ismerni
- **Fűtőrendszerek vize**
  - **Vízkezelő létesítményből származó víz**
    - Tervezéskor ki kell jelölni a helyet
    - Technológiai folyamatok során, szűrés előtt vagy után
  - **Kazántápvíz, kazánvíz**
    - A gőz/kondenzátum/vízkör mintái a szennyezőanyagok nyomnyi mennyiségét tartalmazzák
    - Mintavételi rendszer: üzemi nyomásnak ellenálló szerkezeti szilárdságú, rozsdamentes acélból
  - **Gőz- és gőzkondenzátum**
  - **Hűtőrendszerek vize**

Mit vizsgálhatunk? VI.

- Ipari vízkibocsátások
  - Ezek ált. csővezetékek vagy nyitott csatornák (nehéz a m.v)
  - Az ipari létesítmény területén belül kell kialakítani; mély akna, stb; speciális mintavételi eszközök
  - Ha az elfolyó víz tározóba vagy tartályba kerül, akkor a tavakhoz hasonlóak a mintavételi körülmények
  - Egyes összetevők nehézségeket okozhatnak, pl.: olaj, zsír, erősen savas szennyvizek
  - Iszapok
    - Toxikus fémeket, radioaktív anyagokat tartalmazhat
    - Biztonságtechnikai előírások

Mit vizsgálhatunk? VII.

- Nyers és kezelt szennyvíz
  - Tisztítóműbe belépő szennyvízből; kezelés különböző fázisában lévő szennyvízből; kezeltből
  - Összetétele időben nagymértékben változhat
  - Szuszpendált anyagok kiülepedhetnek
  - Előzetes vizsgálati program kell; aztán rutinszerű mintavételek
  - A felszín alól kell venni
  - Nyers mintát: előszűrő és aprító után (ha ezek előtt, akkor automatánál eltömődés veszélye)
- Szennyvíziszap
  - Hiba lehet a homogenitás hiánya (elsődleges és rothasztott iszapból)
  - Ha csővezetékéből: min.50 mm-es csövön
  - Speciális eszköz kellhet

Környezeti monitoring

Célra orientált, szervezett mérési és kiértékelési tevékenység, amelynek segítségével a vizsgálandó környezeti elem állapotát, annak változását és ezeknek az ismeretében az állapot romlást előidéző okokat figyelemmel tudjuk kísérni ill. meg tudjuk határozni.

Cél:

Információ nyerés egy aktív, tudatos környezetgazdálkodáshoz.

Szükséges feltételek:

Jól megszervezett mintavétel és adatfeldolgozás.

Vízminőségi és mennyiségi monitoring

Olyan megfigyelő rendszer, melynek feladata a felszíni és felszín alatti vizek állapotának nyomon követése, mintavételezés és elemzés útján.

Célok:

- A vízminőség és a vízkészletek térbeli és időbeli változásának megfigyelése
- Az állapot változást kiváltó okok feltárása
  - (beavatkozások tervezése – emisszió monitoring)
- A vizek minősítése (készletek és vízminőség – vízigények, vízhasználatok) → osztályozás
- Trendek detektálása
- Statisztikai jellemzők (átlag, szélső értékek, tartósság, kritikus koncentrációk) meghatározása
- Határértékek megsértése (hatósági feladat)
- Haváriák nyomon követése ("early warning")

Hazai (víz)monitoring rendszerek

- Vízminőségi monitoring
- Vízrajzi monitoring
  - Gyakorlat:
    - Mintavételezés, helyszíni mérés
    - Mérés hibája, adatok megbízhatósága
    - Adatfeldolgozás, adatelemzés

Felszíni vízminőségi monitoring

- 1968-tól rendszeres vízminőség vizsgálatok
- 1994-től MSZ 12749: Felszíni vizek minősége, minőségi jellemzők és minősítés
  - 150 törzshálózati és 91 regionális hálózati szelvény + lokális szelvények (változó számú)
- 2007-től Víz Keretirányelv (kémia+biológia-ökológia)
  - Felügyeleti: 140 hely
  - Operatív: 345 hely
- Emisszió monitoring (szennyvízkibocsátók) – hatóság ell.

Felszíni vízminőségi monitoring Magyarországon az MSZ 12749 szerint

Vizsgálandó jellemzők

- **Oxigén háztartás (Old O₂, O₂%, BOI, KOI, TOC, Szapr.index)**
- **Tápanyag háztartás (N- P formák, Chl-a)**
- **Mikrobiológiai jellemzők (CF, FCF, FS, Salm.)**
- **Mikroszennyezők és toxicitás (szervetlen és szerves mikroszennyezők, toxicitás, radioaktív anyagok)**
- **Egyéb jellemzők (pH, vez.kép., T, LA, OA, Fe, Mn, keménység, an- és kationok)**

Osztályozás

- **5 vízminőségi osztály (I – V.)**
- **Besorolás 90 %-os tartósság alapján**

VKI monitoring	Folyók	Tavak
Biológiai paraméterek	Makrofiton Bevonatlakó kovaalgák Üledéklakó gerinctelenek Halak Fitoplankton	Fitoplankton Makrofiton Bevonatlakó kovaalgák Üledéklakó gerinctelenek Halak
Hidromorfológiai paraméterek	Vízhozam jellemzők Kapcsolat a vízadókkal Mélység, szélesség Mederjellemzők Vízparti zóna	Vízállásjellemzők Kapcsolat a vízadókkal Tartózkodási idő Mélység Tómeder jellemzők Vízparti zóna
Kémiai paraméterek	Hőmérsékleti viszonyok Oldott oxigén szint Sótartalom Savasodási állapot Tápanyagok Jelentős mennyiségben bevezetett szennyezőanyagok Kiemelten veszélyes anyagok	Átlátszóság Hőmérsékleti viszonyok Oldott oxigén szint Sótartalom Savasodási állapot Tápanyagok Jelentős mennyiségben bevezetett szennyezőanyagok Kiemelten veszélyes anyagok

VKI monitoring: VIZSGÁLANDÓ JELLEMZŐK

FIZIKAI-KÉMIAI

- Termikus viszonyok: hőmérséklet
- Oxigénháztartási viszonyok: oldott oxigén
- Sótartalom: vezetőképesség
- Savasodási állapot: pH, lúgosság
- Tápanyag-tartalom: össz. P, ORP, össz. N, nitrát és nitrit, ammónium
- Egyéb: lebegőanyag, zavarosság (folyók)
- Átlátszóság: Secchi mélység, zavarosság, szín (tavak)

SPECIFIKUS SZINTETIKUS SZENNYEZŐK

A VKI elsőbbségi listáján szereplő valamennyi anyag

A vízgyűjtőterületen előforduló terhelésektől függő egyéb anyagok

SPECIFIKUS NEM SZINTETIKUS ANYAGOK

A VKI elsőbbségi listáján szereplő valamennyi anyag

A vízgyűjtőterületen előforduló terhelésektől függő egyéb anyagok

Jelentős mennyiségben bevezetett szennyezőanyagok (VKI VII. Melléklet)

- 1. Szerves halogén vegyületek**
- 2. Szerves foszforvegyületek**
- 3. Szerves ónvegyületek**
- 4. Karcinogén (rákkeltő) vagy mutagén tulajdonságú anyagok, hormonháztartást zavaró anyagok**
- 5. Perzisztens szénhidrogének, Perzisztens és felhalmozódásra képes szerves toxikus anyagok**
- 6. Cianidok**
- 7. Fémek és vegyületeik**
- 8. Arzén és vegyületei**
- 9. Biocidek és növényvédő szerek**
- 10. Szuszpenzióban lévő anyagok**
- 11. Az eutrofizációt elősegítő anyagok (elsősorban nitrátok és foszfátok)**
- 12. Az oxigénháztartást kedvezőtlenül befolyásoló anyagok, illetve jellemzőik, mint BOI, KOI stb.).**

Kiemelten veszélyes elsőbbségi anyagok („First priority list of substances”)

Alachlor, antracén, atrazin, benzol, brómozott difenil-éter, kadmium és vegyületei, klórozott alkánok (C₁₀-C₁₃), klórfenvinfosz, klórpirifosz, 1,2-diklóretán, diklór-metán, di(2-etilhexil)ftalát (DEHP), diuron, endoszulfánok, hexaklórbenzol, hexaklórbutadién, hexaklórciklohexán (Lindán), izoproturon, ólom és vegyületei, higany és vegyületei, naftalin, nikkel és vegyületei, nonilfenolok, oktilfenolok, pentaklórbenzol, pentaklórfenol, többgyűrűs aromás szénhidrogének (beleértve a benzpiréneket, benzperiléneket, fluoronténeket és piréneket), simazin, tributil-ón vegyületek, triklórbenzolok, triklórmetán (kloroform), trifluralin.

FELSZÍN ALATTI VIZEK MONITOROZÁSA

ELŐZMÉNYEK

- Rendszeres vízállásészlelés:
  - 1823 - Duna pozsonyi és budai vízmércék
  - 1830 - Duna komáromi, Tisza szegedi vm.
  - 1860-as évektől 132 helyszínen napi vm.
- Felszín alatti vizek monitoringja :
  - 1910 – 1916 Ó-Gyalla csapadék-talajvízszint kapcsolat vizsgálata
  - 1929 -Duna-Tisza közén és Tisza jobbpart tv. szint észlelő hálózat (149 kút, 12000 km²-en, heti 2X mérés)
  - 1933 -Tiszántúl 144 kútból álló hálózat (3 naponkénti észlelés)
  - 1944 - országos, 363 tv. figyelőkútból álló hálózat
  - 1952 - karsztvízszint figyelő és forrásmérő hálózat kiépítésének kezdete

Felszín alatti vizek monitoringja

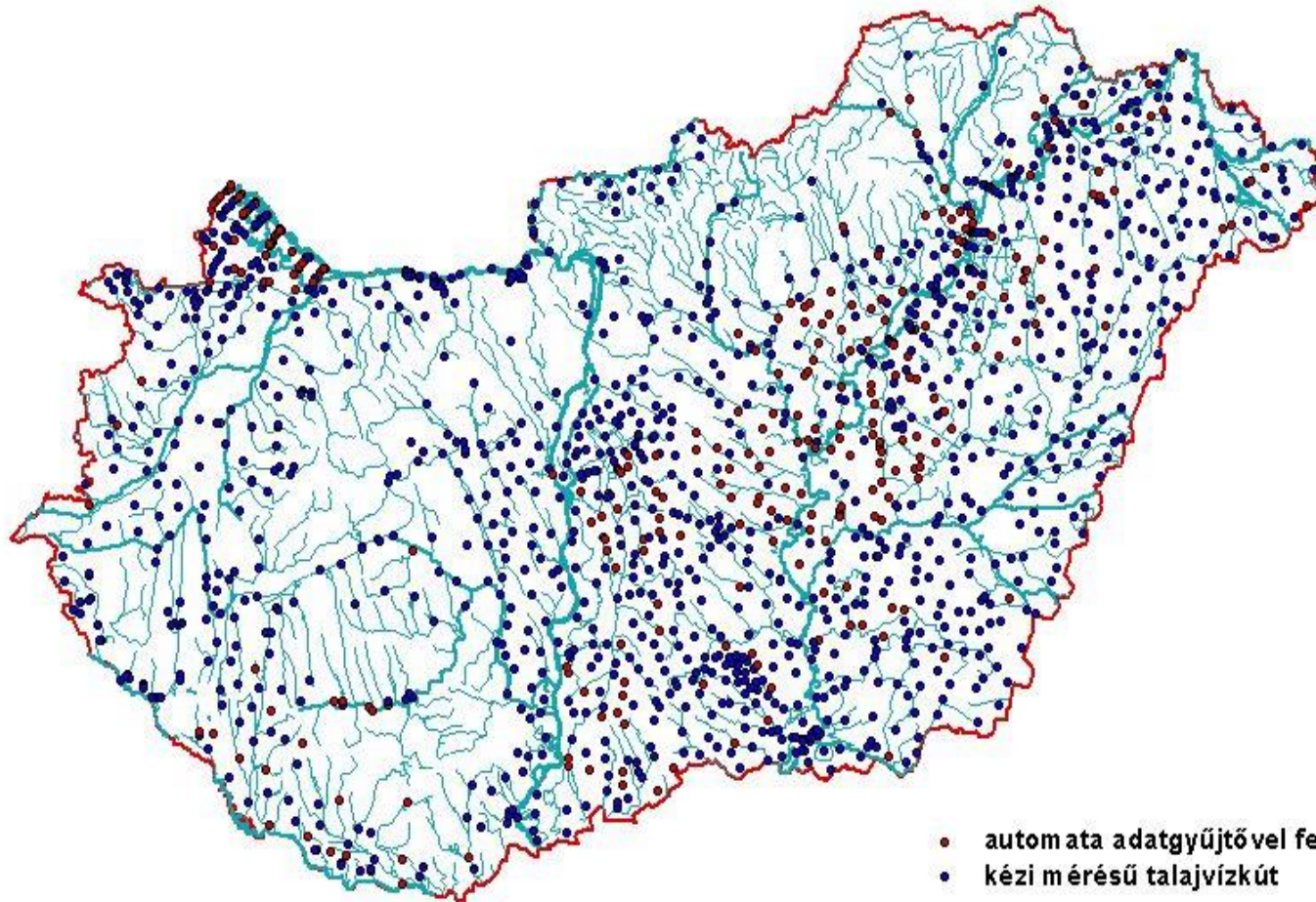

- Talajvízszint észlelő kutak
  - 1955 -1000 kútból álló országos hálózat
  - 1986 -1657 törzsállomási + 900 üzemi állomási kút (3 napi, vagy heti 2X-i észlelés, manuális/tiszteletdíjas észlelés)
  - 2005 -1593 törzsállomási + 1610 üzemi állomási kút (9 helyen vízhőm. is)
    - 50 kúton távmérés
    - 932 kúton memóriatár. regisztráló
    - 2221 kúton manuális/tiszteletdíjas észlelés

Vízrajzi monitoring

Felszínközeli vízszint észlelő állomások

Felszín alatti vizek monitoringja

- Forrásészlelő hálózat
(vízszint+vízhozam+víz hőm.+vízmin.)
  - 1960 - rendszeres mérés 100 forráson
  - 1966 - 176 karsztforrás rendszeres mérése
  - 1996-2002 - Magyaró. Forrásainak Katasztere
4291 forrás felmérése
  - 2005 - törzsállomási+30 üzemi állomás
    - 5 forrásnál memóriatár. vízszintmérés,
    - 23 helyen manuális vízszintmérés,
    - 81 helyen man. vízhozammérés,
    - 33 helyen vízminőség mérés (vízmű vagy felügyelőség mintáz: pH, vez. kép., össz. kem., Na, K, Ca, Mg, Fe, HCO₃, nitrát, nitrit, KOI)

Felszín alatti vizek monitoringja

- Karsztvízszint észlelő hálózat ($t < 30$ C)
  - 1960 – :25 kút, Bükk 1 kút, Aggteleki-karszt 1 kút, Villányi-hg. 3 kút
  - 1986 – :193 törzshálózati kút + 150 bányavállalati kút
  - 2005 – :516 észlelőkút folyamatos, ill. havi észlelési gyakorisággal

Felszín alatti vizek monitoringja

- Rétegvízszint észlelő hálózat ($t < 30$ C)
  - 1957-66 - : 6 figyelőkút létesítése
  - 1975 - : 75 kút észlelése
  - 1980 - : 265 helyen mérés (üzemelő és felhagyott kutak bevonásával)
  - 1981 - 70 MÁFI kezelésű kút kiegészítő információkat ad
  - 2005 - : 816 helyen észlelés (297 helyen memóriatárolós reg. vízszintmérés, 518 helyen man. vízszintmérés, 1 helyen távmérés, 24 helyen vízhozammérés is)

Felszín alatti vizek monitoringja

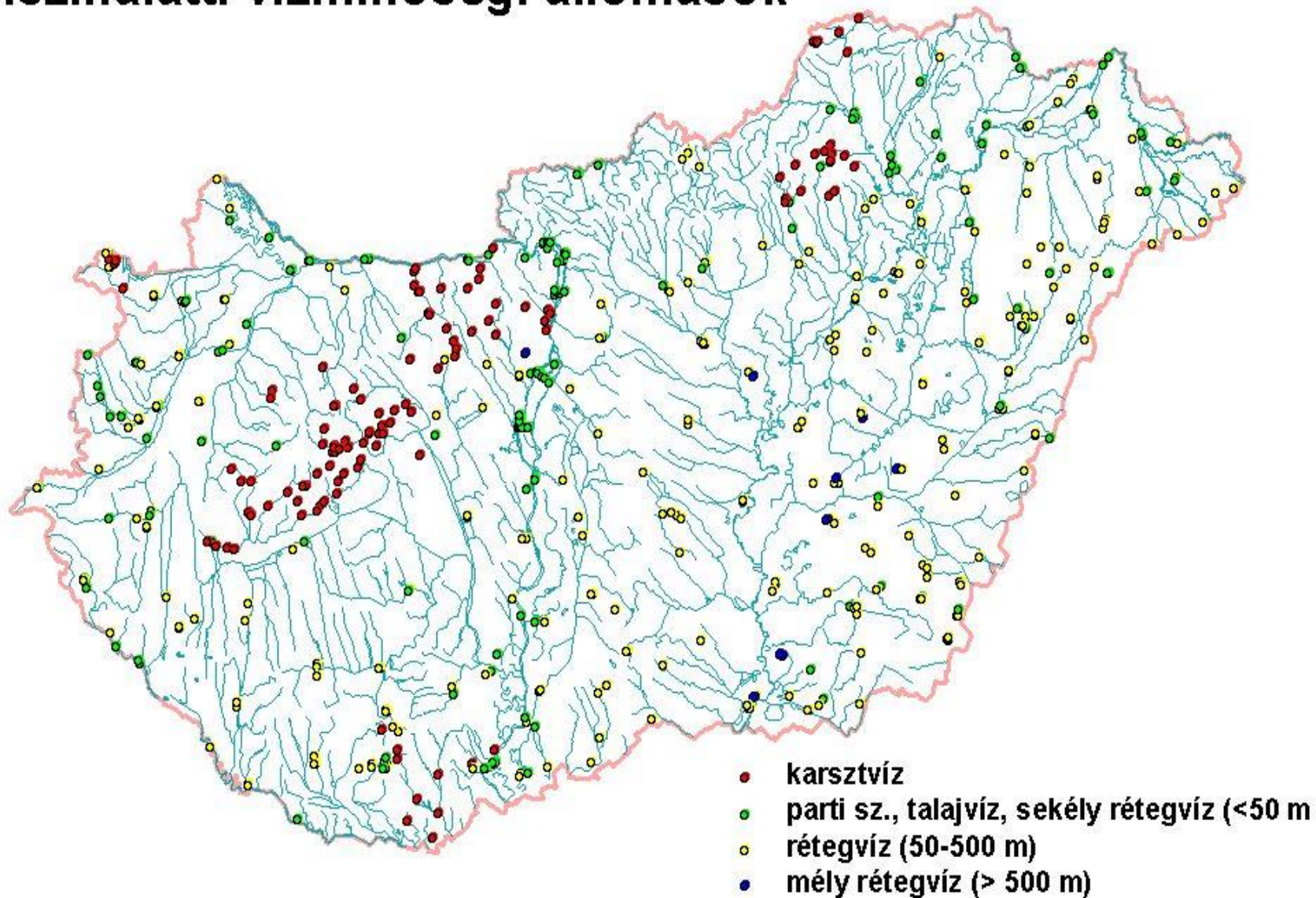
- Termálvíz figyelő hálózat ($t > 30$ C)
  - 1993-tól üzemelő és felhagyott termálkutakban rendszeres nyomás ill. vízszint mérés
  - 2005 – : 30 porózus és 21 karszt termálkúton havi rendszerességgű man. vízszintészlelés

Felszín alatti vizek monitoringja

- Felszín alatti vízminőség észlelő hálózat
  - 1985 – :593 helyszínen valamennyi f.a. vízkészletfajta vízminőségi mérése 600 m mélységig (MSZ-MI-10-433)
  - 2005 – :554 vizsgált víznyerő helyről adat
    - vízvizsgálati komponenskör a víznyerőhely jellegétől (védett, nem védett) függetlenül és függően mérgező anyagokra és bakter. komponensekre is
    - teljeskörű vizsgálat
      - védett esetben 10 évenként
      - nem védett esetben 3 évenként
    - rendszeres ellenőrző vizsgálat
      - védett esetben évi egy
      - nem védett esetben min. évi négy alkalommal
    - Vizsgálatot végzők:
      - üzemeltetők (85%)
      - Felügyelőségi, vízügyi laborok (15%)

Vízrajzi monitoring hálózat

Felszínalatti vízminőségi állomások

Felszín alatti vizek monitoringja (OSAP adatszolgáltatás)

- 1985 – Kormányrendelet alapján szabályozott adatszolgáltatás a felszín alatti vizet kitermelő vízkivételekről, valamint a megfigyelő kutak üzemi figyelési tevékenységéről (1375/03 ny.sz.)
- 2004 – EU VKI és 21/2002 KöViM rendelet konform adatszolgáltatás módosítás
- 2005 – internetes adatszolgáltatás bevezetése

Felszín alatti vizek monitoringja (vízbázisvédelem)

- 1994 – távlati vízbázisokon kijelölt monitoringhálózat kiépítésének megkezdése
  - vízminőségi komponenskörre
  - vízmintavétel gyakoriságára
  - adatok feldolgozására és értékelésére

- 2005 -
  - 620 helyen vízszintmérés
  - 570 helyen vízminőségvizsgálat
  - 743 talajvízszintészlelő/felszínközeli
  - 200 felszínalatti monitoring kút

Felszín alatti vizek monitoringja (vízbázisvédelem)

- 1997 – **üzemelő** vízbázisokon kijelölt monitoringhálózat kiépítésének megkezdése
  - monitoring észlelőkúthálózat bővítése
  - az elkészült monitoringkutak folyamatos átadása a vízmű üzemeltetőjének
  - az átadott kutak OSAP adatszolgáltatásba történő bevonása (1375/03 ny.sz. adatlap)
- 2003 – 1952 monitoring kút átadása az üzemeltetőnek

Talajminta

Talajminta

- Szennyező
Környezeti kockázatot hordozhat
- Szennyező forrás
Talaj minőségét kedvezőtlenül befolyásolja
- Lehetséges szennyező forrás
Bizonyítottan még nem szennyeződött, de lehetősége fennállhat
- Tényleges szennyező forrás
Szennyeződés bekövetkezett és fennmaradt
- Pontszerű szennyező forrás
Jól körülhatárolható
- Diffúz szennyező
Nagy kiterjedésű

Talajvizsgálat

- Célja
  - Szennyező forrás felderítése
  - Szennyezés mennyiségének és kiterjedésének megállapítása
  - Humán és környezeti kockázat meghatározása
  - Megfelelő kármentesítési technológia kiválasztása

Mintavételt megelőző teendők

- Előzetes tájékoztató
  - Minden adat dokumentáció összegyűjtése
- Helyszíni szemle
  - Adatok helyszínen ellenőrzése
  - Szennyezés terjedésének megbecsülése
- Mintavételi terv
  - Szabványban megadott pontokat kell követni

Mintavétel alapelvei

- A talaj tulajdonságai és a szennyezők horizontálisan és vertikálisan is változhatnak; mikroheterogenitás jellemző
  - 2 pontminta vagy fúrás eredményei 1-2 nagyságrenddel is eltérhetnek
  - A következtetés több rész(pont)mintából kevert átlagmintából célszerű levonni
- Egy-egy átlagmintát legalább 20-20 pont vagy rész minta (leszúrás, fúrás) anyagából kell keverni; cél a reprezentativitás
- A vett pontminták azonos térfogatúak és súlyúak, azonos méretűek
- Egy-egy átlagmintát csak a vizsgálat tárgya szerinti homogén területről szabad venni; nem képezhető átlagminta akkor, ha a összekeverés a talajtulajdonságokat, szennyezettséget, stb módosíthatja. pl. nem keverhetők össze a meszes és a savanyú, az eltérő kötöttségű, láthatóan eltérő színű, szennyezettségű és minőségű talajok
- Minél kisebb a bemérés egy módszernél, a minta annál nagyobb előkészítést igényel; pl. 1-2 kg átlagmintából néhány vagy tized g-ot mérünk csak be

Mintavétel mélysége és mennyisége

- Lehetőleg „genetikai” szintenként kell mintázni és jelölni
- Művelt felső réteg (pl. 0-20-30 cm)
- Gyárudvarokon akár 30-50-100 cm-enként mélyítő fúrások szintenként a talajvízszintig vagy azt meghaladóan is
- Ha van avar, szerves fedőréteg, azt külön kell mintázni és jelölni a vastagságát
- Mintázandó pl.
  - Gyermekjátszó: homokozó homokja, környező fedetlen talaj 35 cm mélységig; a füves, fás rész a „park” kategóriája
  - Kiskertek, házikertek: 0-35 cm mélységben
  - Sportpályák: a gyepes rész „park”; egyébként 0-10 cm
  - Parkok, szabadidő területek: döntő a felület fedettsége, ált. 0-10 cm
  - Ipari terület: a szennyezés teljes mélységéig; külön a 0-10 cm is mintázandó a fedetlen területen
  - Mezőgazdasági terület: rét, legelő: 0-10 cm-ig; művelt területek 30 cm-ig
  - Nem agrárökoszisztémák: 0-30 cm ált.

Mintavétel mélysége és mennyisége

- A mintavétel mélysége összességében függ a terület hasznosítási módja, a védendő objektumok, a felszín jellege és fedettsége növénytel szerint
- A minta mennyiségét a mintavétel célja és a körülmények határozzák meg, pl:

Vizsgálat típusa	Talajminta mennyisége
Szerves anyag-, szárazanyag tartalom, pH	250 g
Fizikai vizsgálatok	500 g
Szervetlen szennyezők	300 g
Dioxán, furán	500 g

Mintavételi terület kijelölése

- Ált max. 1 ha lehet szennyezett ipari v. kommunális területen; irányadó a védendő objektum
- Ha nincs stabil kiindulási pont, akkor
- 1. lépés: mintázandó térség bejárása és 1:10000 méretarányú térképen a létesítmények (épület, út, kút, stb) bejelölése
- Mezőgazdasági területen üzemi/gazdasági térképeket is felhasználjuk
- A térképeken megtervezhetők a mintavételi egységek és rögzíthetők a mintavételi helyek és számok; ez lesz a mintavételi térkép

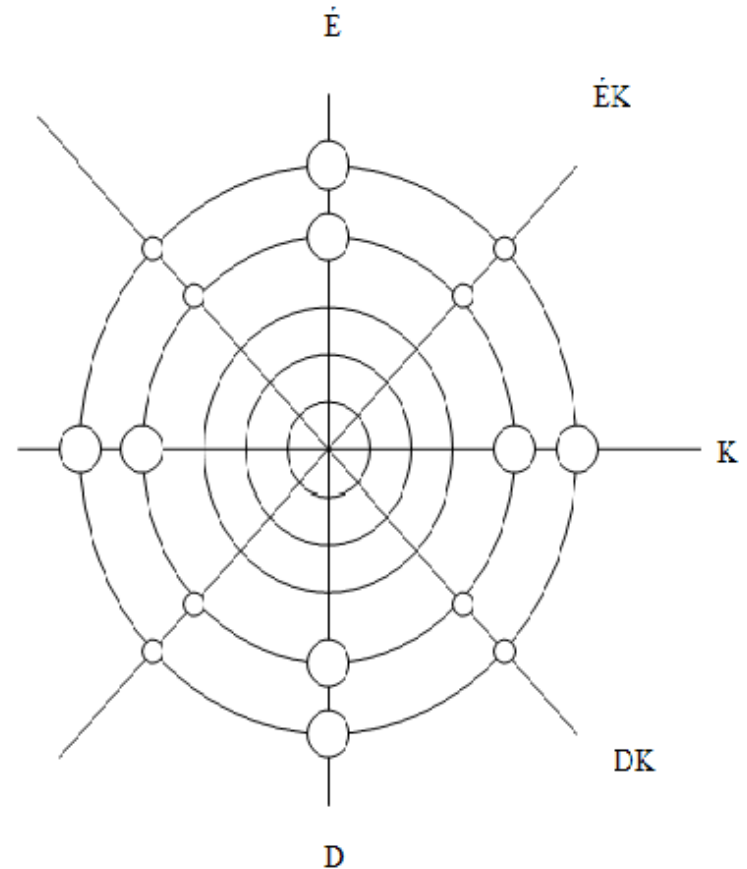
Mintavételi terület kijelölése

- 1000 m² alatti területen: 5-10 mintavételi terület legyen, kb 10-20 átlagminta
- 1000-10000 m² közötti területen: 20-30 m-es hálót alkalmazva, 20-30 átlag minta legyen

Pontszerű szennyező környezetének mintázása

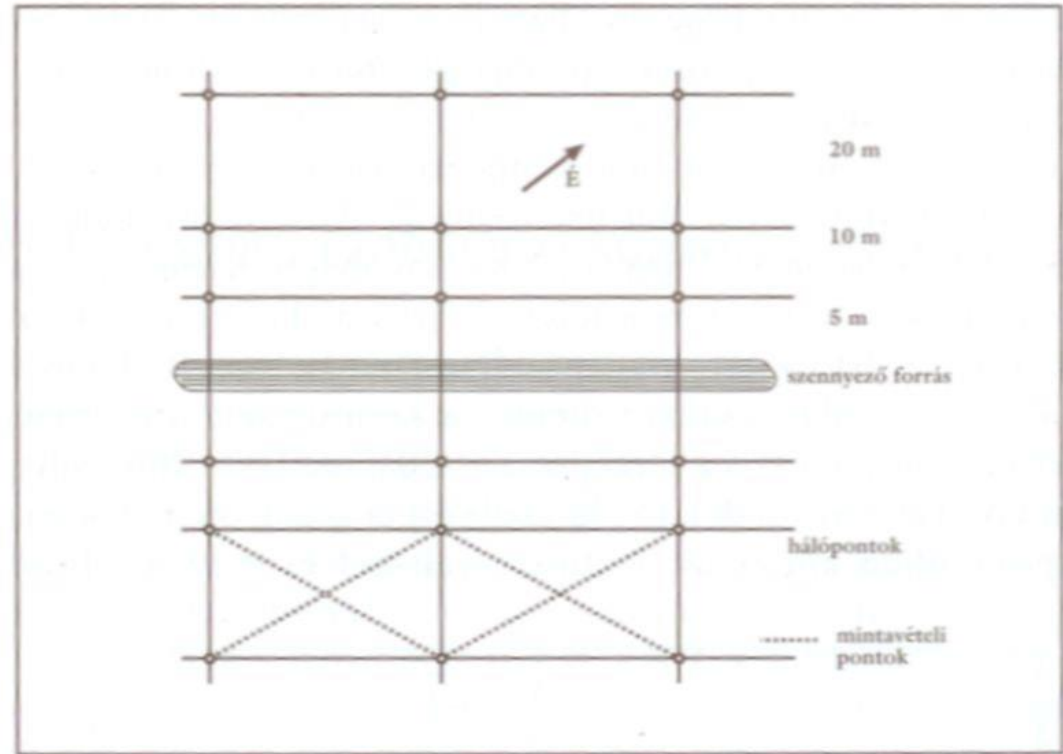
- A szennyező forrást középpontnak véve, a mintavételt koncentrikus körök mentén végezzük, fő- és mellékégtájaknak megfelelően

* szennyező forrás, ○ mintavételi területek

Lineáris emisszió terület mintázása

- Autópályák, utak, vasutak, csatornák mentén
- A mintavételi háló téglalap alakú, nyújtott, a hálópontok a szennyező forrásoktól 5, 10, 20, 50 m távolságban helyezkednek el

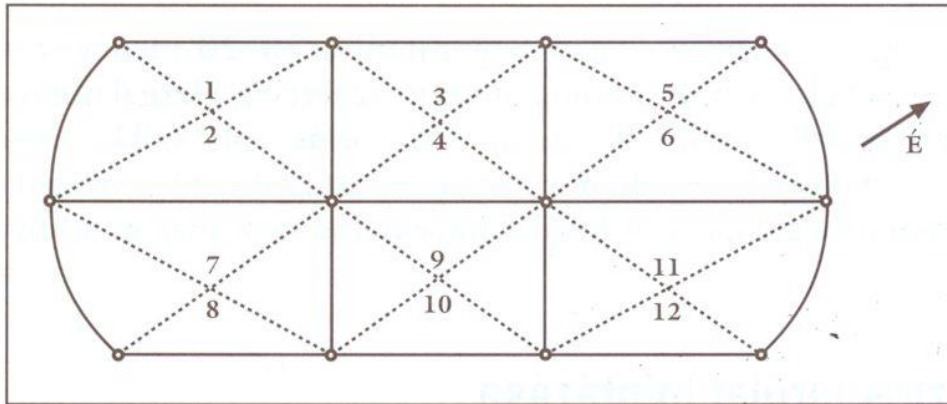

6. ábra

Egyéb kis méretű terület mintázása

- PI focipálya, régi szemétlerakó hely

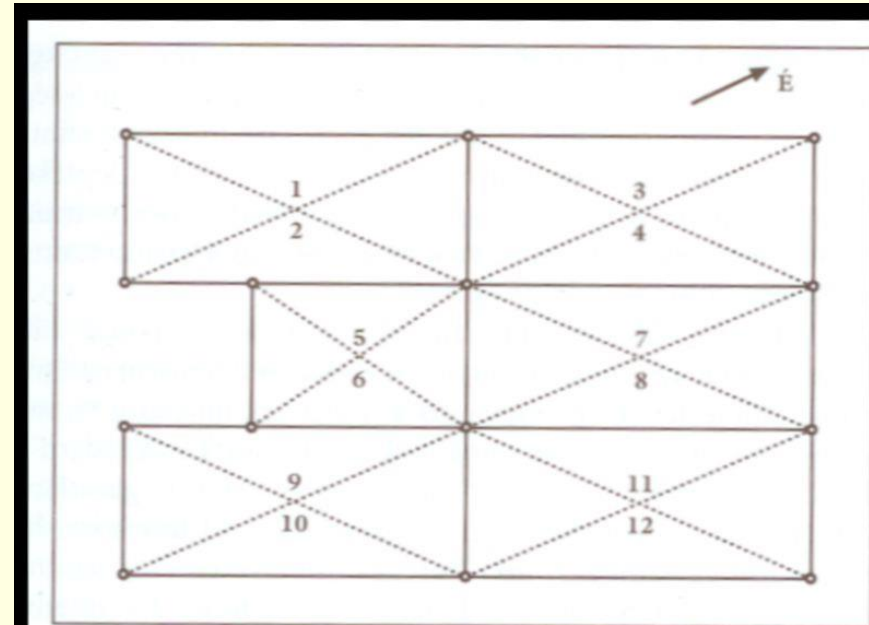
DI

7. ábra

Javaslat egy futballpálya felszínének mintavételére

..... Mintavételi pontok az átlók mentén
1-12 Átlagminták számozása

8. ábra

Javaslat egy fedetlen gyárudvar felszínének mintázására

..... Mintavételi pontok az átlók mentén
1-12 Átlagminták számozása

Mezőgazdasági táblák, diffúz szennyezések mintázása

- A felszínen átlagmintákkal, valamint szelvénymintákkal történik
- A vizsgálandó területet max. 6 ha-os parcellákra kell osztani, meghúzzuk a parcellák 2 átlóját, az átlók mentén min. 20-20 ponton veszünk mintát 0-20 cm mélységben, azaz alaphelyzetben 2-2- átlagmintát gyűjtünk össze mintavételi egységenként
- A talajszelvény jellemzésére talajfúró berendezéssel 0-20, 50-70, 100-120, 150-170 stb cm mélységekből veszünk mintát, ált a talajvízszintig, ill. homoktalajoknál 3, egyebeknél 2 m-ig. A minták lehkisebb tömege 0,5 kg, külön polietilén tasakban, furatszám, rétegjel (mintavételi mélység)

Mintavételi eszközök

- Megfelelő léptékű és minőségű térképek, információ a szennyezett területről
- Szabványosított standard fúrók és rétegfúrók, kézi és gépi mintavevők
- Szervetlen komponens m. → műanyag zacskó
- Szerves komponens m. → barna üvegedény v. Al v. nemesacél edény (veszélyes anyagoknál)
- Tápelemek, nehézfémek és As elemzésnél műanyag (fémmentes) edények
- Mikrobiológiai vizsgálatokhoz: külön alufóliába csomagolt és hővel sterilizált kések, spatulák, kanalak, sterilizált 200 g-os dugós porüvegek, hűtőtáska

A káros anyagok leltárának a becslése

- Ld. fólia

Minták előkészítése

- Anorganikus szennyezők - feltárás

- Királyvizes feltárás (cc. HCl : cc. HNO₃ = 3:1)
(Magyaró.-n ált. nem alk.) (összes tart.)
- cc. HNO₃ + cc. H₂O₂ feltárás (Magyaró.-n alk.) (összes tart.)
- Ammónium-acetát+EDTA kioldás (oldható tápelemek, toxikus nehézfémek meghat.)
- Vizes kivonatok készítése
  - 1:10 arányú környezetvédelmi vizsgálatokhoz (kioldható tartalom)
  - 1:5 arányú agronómiai célú vizsgálatokhoz
  - Egyensúlyi v. telítési kivonat
- Egyszerű edényzetben v. mikrohullámú roncsolóval

Minták előkészítése

- Nehézfém szennyezők - feltárás

- **Összes tartalom meghatározás**
  - Feltárás magas nyomáson és hőmérsékleten (cc. HCl, HF, HNO₃+HClO₄)
  - Királyvizes kivonás
  - cc. HNO₃ + cc. H₂O₂ feltárás autoklávban (nagy p, T)
- **Ökológiaailag meghatározó frakciók**
  - Híg ásványi savakkal
  - Komplexképzőkkel
  - Semleges sóoldatokkal (pl. ammónium-acetáttal, kalcium-kloriddal, ammónium-nitráttal (oldattal))

Laboratóriumi talajtani alapvizsgálatok

- Arany-féle kötöttségi szám(K_A),
- mechanikai összetétel (szemcseméret-eloszlás)
- Kémhatás
- Hidrolitos aciditás (y_1) (talajsavanyúság, mészigény megítéléséhez)
- Szénsavas mésztartalom (CaCO_3)
- Szervesanyag tartalom
- Adszorpciós kapacitás (T-érték)
- Térfogattömeg
- Összes vízoldható sótartalom
- Fenolftaleinlúgosság
- Szárazanyagtartalom
- Ditionit oldható Fe-tartalom
- Oxalát oldható Fe-tartalom

Helyszíni vizsgálatok

- Talajszelvény feltárása
- Talaj színe
- Nedvességállapota
- Mechanikai összetétele
- Szerkezete
- Tömődöttsége, talajhibák
- Karbonáttartalom
- Fenolftalein lúgosság vizsgálata

Talajvédelmi információs monitoring (TIM)

- A hazánkban 1992 óta üzemelő TIM megvalósította a nemzetközi definícióban foglaltakat talajok monitoringjára.
- "Talajmonitoring a talajtulajdonságok térbeni eloszlásának és időbeni változásainak szisztematikus regisztrációja."
Ugyanakkor a monitoring rendszerek által nyert információk felhasználási területeit is rögzítették, úgy mint a természeti változások, emberi beavatkozások talajra gyakorolt hatásának nyomon követése, talajdegradációs folyamatok, talajszennyezések regisztrálása, azok megelőzése, mérséklése érdekében, a fenntartható mezőgazdasági fejlődés, racionális földhasználat és környezetvédelem talajtani megalapozása, különböző modellekhez való adatszolgáltatás.

TIM helye a környezetvédelemben

Az Európai Bizottság 2001-ben elfogadta a 6. Környezetvédelmi Akcióprogramját (COM (2001) 31 final).

A program 4 prioritási területet jelöl ki, úgymint:

- egészség és környezet,
- természet és biodiverzitás
- természeti erőforrások fenntartható használata
- hulladékgazdálkodás.

A természet és biodiverzitás prioritási területen belül jelentkezik a talajvédelem, mint kiemelt témakör.

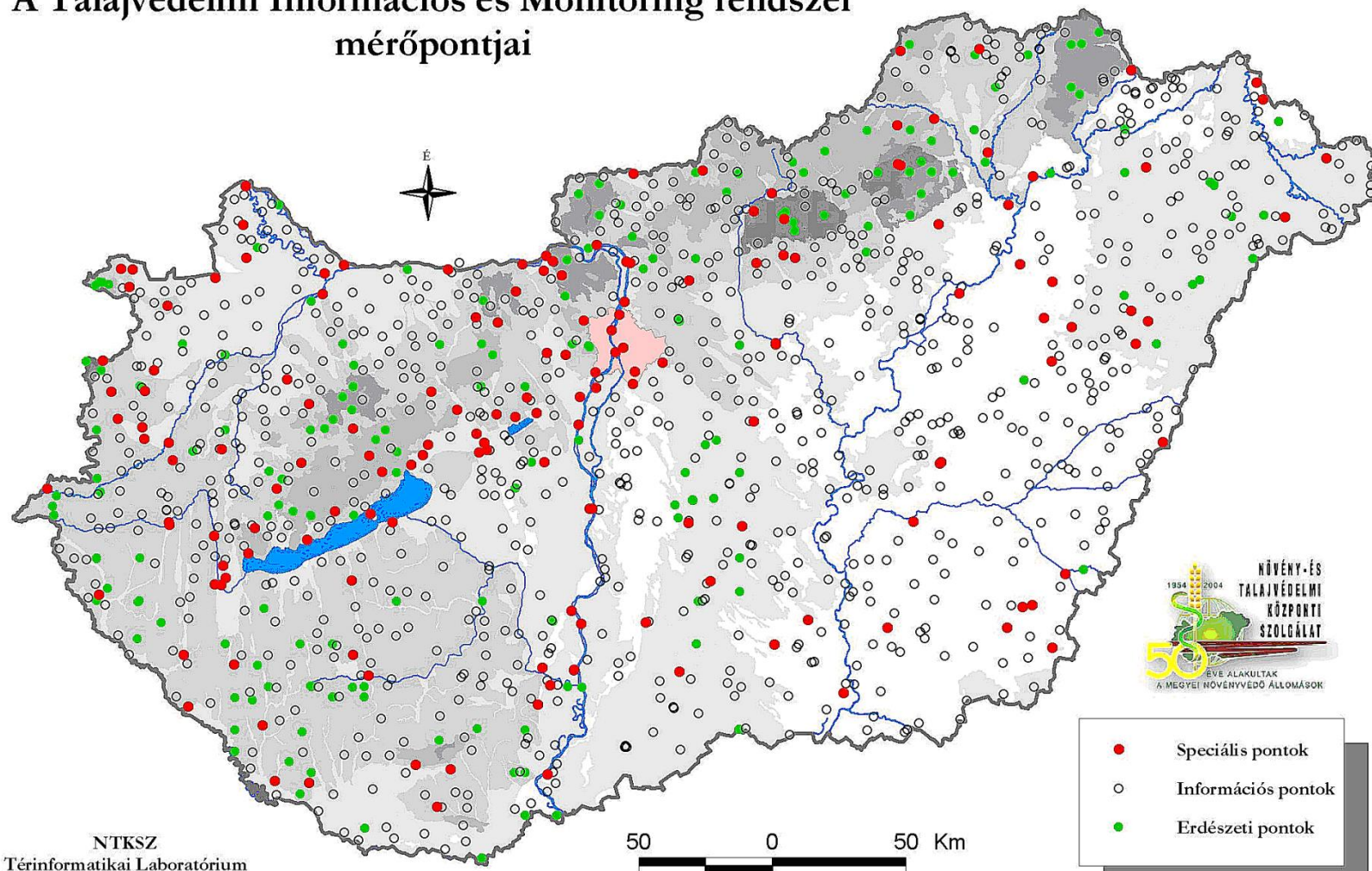
TIM megfigyelő pontok

- A TIM 1236 pontból áll, amiket különböző szempontok szerint választottak ki.
- A mérőhálózat 3 megfigyelési pont típust foglal magába:
- - országos törzsmérő hálózat, (I)
865 ponttal reprezentálja az ország mezőgazdasági művelésű területeinek talajállapotát.
- - erdészeti mérőpontok, (E)
183 ponttal jellemzik az erdei ökoszisztémák alatti talajokat
- - speciális mérőhelyek. (S)
188 ponton, hogy szennyeződést, illetve szennyezés veszélyét észlelni lehessen.

TIM megfigyelő pontok

A Talajvédelmi Információs és Monitoring rendszer mérőpontjai

TIM speciális mérőhelyek megoszlása

- 39 db. Degradációval sújtott területek (9 szél-, 19 vízerózió)
- 26 db. Ivóvízbázisok hidrogeológiai területei
- 15 db. Fontosabb tavak és tározók vízgyűjtője
- 25 db. Erősen szennyezett ipari körzetek
- 16 db. Szennyvíziszap és hígtrágya kihelyezésére igénybevett mezőgazdasági területek
- 8. db. Erősen szennyezett agglomerációs körzetek,
- 11 db. Hulladék és veszélyes hulladék lerakó helyek
- 9. db. Roncsolt területek (felszíni bánya, meddőhányó)
- 9 db. Közlekedés által érintett szennyezett területek
- 5 db. Katonai létesítmények és környezetük
- 21 db. Természetvédelmi területek
- 5 db. Környezeti szempontból érzékeny területek (pl. védett terület puffer zónája)

TIM működése

- 3 labor (szervetlen) +6 labor (növényvédőszer maradék) + 1 labor (mikrobiológia)
- Évenként mintázás szept. 15- okt. 15 között
- Évenként változó lista (1 , 3 és 6 évi periodicitás)
- Adatok tárolása GIS rendszerben (ARC Wiew és ARC/INFO térinformatikai rendszerek)

Minták igazodnak a talajgenetikai szintekhez

- Minta A (ált. 0-30 cm)
- Minta B (ált. 30-60 cm)
- Minta C (ált. 60-150 cm)

TIM mért kémiai paramétere

■ Évente

- szénsavas mész, Ca CO_3 %, pH, nitrit-nitrát tartalom

■ 3 évente

- humusztartalom %

- tápanyag vizsgálatok

- foszfor, kálium és nátrium tartalom, magnézium tartalom (KCl oldószer), cink, réz és mangán tartalom (EDTA), szulfát tartalom

- talajok "oldható" elem tartalma

- Al, As, B, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Mg, Mn, Mo, Na, Ni, Pb, Se, Zn

■ Egyedi vizsgálatok

- növényvédőszer maradékok, szerves mikroszennyezők, erózió

TIM 6 évente mért kémiai paraméterei

- Humusztartalom %
- Arany-féle kötöttségi szám
- részletes mechanikai összetétel
- adszorpciós kapacitás
- pH (H₂O és KCl)
- Nitrit- nitrát tartalom
- tápanyag vizsgálatok
  - P, K és Na tartalom, Mg tartalom (KCl oldószer), Zn, Cu és Mn tartalom (EDTA), szulfát tartalom
- talajok "összes" toxikus elem tartalmának meghatározása (teljes feltárással, cc.HNO₃+H₂O₂)
  - As, Cd, Co, Cr, Cu, Hg, Mo, Pb, Se, Zn
- talajok "oldható" elem tartalma
  - Al, As, B, Ca, Cd, Co, Cr, Cu, Fe, Hg, K, Mg, Mn, Mo, Na, Ni, Pb, Se, Zn,
- részletes mechanikai összetétel meghatározás
- biológiai aktivitás vizsgálatok természetes és mesterséges radioaktív izotópok

Talajvízmintákból meghatározandó paraméterek

- pH, Ca^{2+} , Mg^{2+} , Na^+ , K^+ , CO_3^{2-} , HCO_3^- , Cl^- , SO_4^{2-} , NO_3^- , NO_2^- , PO_4^{3-} .

Talaj mikrobiológiai vizsgálatok

- nedvességtartalom,
- CO_2 produkció meghatározása,
- cellulózbontó aktivitás,
- dehidrogenáz enzimaktivitás meghatározása.

Települési szilárd hulladékok vizsgálata

Mintavétel

A mintavételt az *MSZ 21976-1: 1981 Települési szilárd hulladékok vizsgálata* Mintavétel szabvány szerint kell végezni. Az eljáráshoz nagy mennyiségű hulladék, nagy munkaterület és speciális körülmények kellenek, ezért az iskolai laboratóriumban nem végezhető el.

- 1. Gyűjtőkörzetet jelölnek ki, amely jól behatárolható terület, amelyből a vizsgálathoz a részmintákat begyűjtik (a háztartásokban a szabványos edényekben összegyűjtött hulladék).
- 2. A gyűjtőkörzetben kihelyezett edények tartalmát (részminták) a hulladékgyűjtő célgéppel begyűjtik. A részmintákból a gépjármű gyűjtőterében átlagminta keletkezik a folyamatos begyűjtés és tömörítés közben.
- 3. A gyűjtőjárművet a hulladékártalmatlanító telepen lemérik, a beszállított hulladék tömegét meghatározzák.
- 4. A jármű az összegyűjtött hulladékot az erre a célra kijelölt vízszintes, kemény (ledöngölt vagy lebetonozott) felületre kiüríti.
- 5. A jármű a gyűjtési programot folytatja a fentiek szerint, és további mennyiséget szállít be a telepre.
- 6. A napi gyűjtési program befejezése után a teljes hulladékhalmazt speciális, ívben hajlított villával kb. 50–60 cm vastagságban kiterítik, majd fokozatosan, többszöri (legalább ötszöri) negyedeléssel és keveréssel csökkentik a feldolgozandó minta térfogatát a következők szerint:
  - mechanikai összetétel meghatározása esetén 0,5–0,6 m³-re,
  - egyéb vizsgálatok esetén 0,1–0,2 m³-re.

Mintavétel

- 7. Az így kapott anyagalmaz adja a további kezelés (rostálás, osztályozás) és a fizikai-kémiai-biológiai
- elemzések mintaanyagát.
- A mintavétel gyakoriságát a szabvány szabályozza a település mérete alapján.
- A mintavételi hetek száma:
  - nagyobb településeken legalább évi 12,
  - kisebb településeken évi 4–6.
- A mintavételi hetek elosztása:
  - nagyobb településeken havi,
  - kisebb településeken a szilárd hulladék kibocsátás évszaki ingadozásának megfelelően.
- A mintavételi hét folyamán egy adott gyűjtőkörzetből legalább egy héten át napi rendszerességgel kell a hulladékot mintázni és vizsgálni.

A minták fogalmi meghatározása

- *Részminta*: a gyűjtőkörzet lakóházainak, illetve intézményeinek gyűjtőedényeiben gyűjtött települési szilárd hulladék.
- *Nyersminta*: a részminták összegyűjtésekor a gyűjtőjárműben felhalmozott települési szilárd hulladék.
- *Átlagminta*: a nyersminta homogenizálásával és fokozatos átlós negyedelésével 0,1–0,6 m³ térfogatra csökkentett hányada, mely összetételében reprezentálja a gyűjtőkörzet települési szilárd hulladékát.
- *Laboratóriumi nyersminta*: a szabványosan vételezett szilárd hulladékminta, amely nedves állapotú szerves és szervetlen anyagok heterogén keveréke, és amely még nem alkalmas laboratóriumi elemzésekre.
- *Laboratóriumi minta*: a laboratóriumi nyersmintából a nagyobb fémtárgyak kézi válogatás általi eltávolításával készített minta.
- *Elemzési minta kémiai vizsgálatok céljára*: a laboratóriumi minta 105 °C-on tömegállandóságig szárított, 0,5 mm szemcseméretűre aprított, homogenizált része.
- *Elemzési minta biológiai vizsgálatok céljára*: a laboratóriumi minta arányosan osztott részéből steril fiziológiás sóoldattal vagy steril csapvízzel 1:10 arányban készített kivonat.

Minta előkészítése

- A nedves, szilárd laboratóriumi nyers hulladékmintából 24 órán belül el kell készíteni a laboratóriumi és elemzési mintákat. A vizsgálat megkezdéséig az anyagot hűtőszekrényben (+4°C-on) kell tartani.
- A laboratóriumi nyersminta szükséges mennyiségét fémtálcára helyezik. A mintában lévő fémtárgyakat kézi válogatással eltávolítják. Az így kapott laboratóriumi mintát a kémiai és biológiai vizsgálatok számára tovább kezeljük.

A minta előkészítése kémiai vizsgálatokhoz

- A laboratóriumi mintát 0,01 g pontossággal lemérik, és szabvány szerint (MSZ 21976-3:1981) meghatározzák a durva nedvességtartalmát. A tömegállandóságig szárított mintát – az anyag összetételétől függően – kalapácsos, majd késes darálóban addig őrlik, amíg az anyag szemcsemérete 0,5 mm lesz (ellenőrzés 0,5 mm finomságú szitán). A szitán fennmaradó részt golyós malomban tovább őrlik, majd az őrleményt homogenizálják.

A minta előkészítése biológiai vizsgálatokhoz

- A laboratóriumi minta egy részét a bakteriológiai, a gomba- és féregpete-vizsgálatokhoz steril fiziológiás sóoldattal 1:10 arányban 1 óra időtartamig rázatják. Ezután szükség szerinti időtartamig ülepedni hagyják, és a vizsgálatokhoz a vizes fázist használják fel (lehetőleg azonnal).

A minta előkészítése toxikológiai vizsgálatokhoz

- A toxikológiai vizsgálatokhoz a steril fiziológiás sóoldat helyett csapvizet használnak, egyébként az előkészítés módja azonos a biológiai vizsgálatokhoz való előkészítéssel.

A minták tárolása

- A szárított laboratóriumi minták szobahőmérsékleten tárolhatók.
- A higroszkópos (nedvszívó) mintákat jól záró porüvegben kell tárolni. A tárolóedényeket azonosító jellel kell ellátni.

Kivonatok

A kivonat vagy extraktum a szilárd anyag azon részét tartalmazza oldott állapotban, amely a vizsgálat szempontjából lényeges.

- A hulladékkivonatok tehát olyan oldatok, amelyek különböző oldószerrel készültek a szilárd hulladékból, bizonyos alkotók célzott kioldása érdekében. Az oldódás elősegítésére intenzív érintkeztetést kell biztosítani a hulladék és a kivonószer (oldószer) között, ezt gépi rázatással valósítjuk meg laboratóriumi rázógépben. A rázatás időtartamát tapasztalati úton kell meghatározni.
- A cél az egyensúlyi állapot elérése, azaz a hulladékból kioldódó, és a folyékony fázisból a szilárd hulladékba visszadiffundáló anyagok mennyisége megegyezik.
- A hulladékkivonatok készítésekor különböző környezeti hatásokat modelleznek, amelyek a hulladékot érhetik eltérő körülmények között. A kivonószer megválasztása kémiai anyagismeret alapján történik az egyes vegyületek, vagy azonos tulajdonságú anyagok oldhatósági tulajdonságai szerint.

Kivonatok

- Hulladékkivonatok készítésekor megkülönböztetjük a nem veszélyes és a veszélyes hulladékokat.
  - Veszélyes hulladékok esetén többféle hatást kell vizsgálni, ezért többféle kivonatot kell készíteni.
  - Települési szilárd hulladék esetén többnyire csak vizes kivonatot szoktak készíteni (amellyel a csapadékvíz oldó hatását szimulálják). A gyakorlat folyamán települési szilárd hulladékkal fogunk dolgozni, de készítünk olyan kivonatokat is, melyeket veszélyes hulladékok esetén szoktak készíteni, mert így bővíthetjük a vizsgálatok körét.
  - A kivonatok készítésekor a szilárd anyag (az arány első tényezője) és a kivonó folyadék (az arány második tényezője) mennyiségi arányát szokás megadni: pl. 1:10 kivonat azt jelenti, hogy 1 g szilárd hulladékhoz 10 cm³ kivonószert (folyadékot) adunk. A továbbiakban ez az arány egyértelműen megadja a kivonat összetételét.

A kivonatok fajtái

- Vizes kivonat A csapadékvíz oldó hatását modellezi.
- 4,5 pH-jú ammónium-acetátpufferes kivonat
A savanyú kémhatású csurgalékvíz oldó hatását modellezi, amely a hulladéklerakóban jelen van.
- 2 mol/dm³-es salétromsavas kivonat
A kioldható komponensek összes mennyiségének meghatározását teszi lehetővé.
- 1 g/dm³-es dimetil-szulfidos kivonat
A vízzel nem kioldható szerves anyagok meghatározását teszi

Fogalom

Higroszkópos nedvességtartalom: a légszáraz hulladékminta víztartalma a szerkezeti víz kivételével (amely 140 °C fölé történő hevítéssel távozik a mintából).

A módszer elve

- Szárítással történő gravimetriás meghatározás.

Fogalom

- Hamu: a települési szilárd hulladéknak az előkezelés és hamvasztás után visszamaradó része.
- Hamutartalom: a hamu tömegének a hamvasztáshoz bemért szilárd hulladék tömegére vonatkoztatott százaléka.

A módszer elve

- A települési szilárd hulladékot elszenesítjük, majd 800 °C-on történő elhamvasztás után a hamutartalom tömegét meghatározzuk.

Fogalom

Komposzt szervesanyag-tartalmának meghatározása

- Komposztnak nevezzük a magas szervesanyag tartalmú (főleg növényi eredetű) hulladékoknak a levegő oxigénjének jelenlétében mikroorganizmusok által lebontott szagmentes, stabil termékét.

A módszer elve

- A meghatározás azon alapul, hogy magas hőmérsékleten a szerves anyagok vízgőz, és bomlási gázok fejlődése közben elbomlanak, és szervesetlen anyaggá (hamu) alakulnak.
- Ennek megfelelően a vizsgálatot a hamutartalom meghatározásával azonos módon végezzük azzal a különbséggel, hogy települési szilárd hulladék helyett komposztot mérünk az izzítótégelybe

Fogalom

Illó szervessav-tartalom meghatározása

- A települési szilárd hulladékban lévő szerves anyagok biológiai úton történő bomlásuk közben kis szénatomszámú, vízgőzzel illó szerves savak keletkeznek, melyeket gyűjtőnéven illószervessavaknak nevezünk.

A módszer elve

- A hulladékot atmoszférikus desztilláló készülékben, vizes közegben felforraljuk, az illószervessavakat sóikból tömény kénsav csepegtetésével felszabadítjuk, desztilláljuk, és feleslegben lévő Fenolftalein-indikátorral színezett ismert mennyiségű nátrium-hidroxid mérőoldatban felfogjuk (elnyeletjük). A lúgfelesleget sósav mérőoldattal megtráljuk